

TEXTOS

CIRCA PETRI DE TARANTASIA QUAESTIONEM “DE AETERNITATE MUNDI”

OMAR ARGERAMI *

Codice huius quaestionis, a Petro de Tarantasia determinatae, qui olim in Bibliotheca comunali turonicensi sub numero 704 adseruabatur, infausto belli casu combusto, reproductionem photographi-
cam, a monachis abbatiae Montis Caesaris antea factam, cura et benevolentia Rev. Dom. Hildebrandi Bascour assequivi. Hac de causa, scilicet, non manente manuscripto, huius descriptionem exponere et de eius characteribus disserere, mihi non opportunum visum est. Tantummodo determinationem illam annos ante 1263-65 locum habuisse inditia quaedam indicare hic asserendum censeo. Sed ad quaestionem proprie dictam quod attinet, nonnulla sunt quae expressis verbis evolvi merentur.

Tempus quo Petrus de Tarantasia regens adstabat in Universitate Parisiensi, paulo ante quam eligeretur Provincialis Ordinis Praedicatorum, inopiam quaedam magistrorum patiebatur, atque, paulum etiam diminuta discrepantia inter regulares et saeculares, eodem tempore accessus ad novas philosophiae disputationes parabatur, quae annis 1270-77 altissimo exprimuntur vigore. Hoc pacto quaestiones, quae tunc in scholis locum habebant, tam intentione quam vi et ardore determinationis, circa ea ipsa quae paucis post annis animos maxime enconabunt, fere “academica” et minoris momenti ad vitam Universitatis fuisse videntur.

Ex his autem quaestionibus iterum et iterum apparet illa quae ad aeternitatem mundi refertur, tum quia in commentariis Sacrae Scripturae, praesertim libri Geneseos, surgit, tum quia in distinctione prima libri secundi Sententiarum Petri Lombardi memoratur. Quod si in theologicis disputationibus satis ponderis habet, etiam

* Profesor de Historia de la Filosofía Medieval en la Universidad de Buenos Aires y en la Universidad Nacional de La Plata.

ad hoc ut iteretur cognitio magis ampla et accuratae indagations in libros Aristotelis iubant.

Ad hanc quaestionem, quae, ut illud reppetam, praecipue a theologis disputabatur, quaedam supponuntur, ut:

- 1) mundum esse a Deo creatum;
- 2) creationem hanc, ex verbis Sacrae Scripturae, certo tempore productam esse;
- 3) non posse affirmari salva veritate fidei, mundum esse ab aeterno creatum;
- 4) opiniones philosophorum in terminos aristotelicos verti.

Postrema haec suppositio quam maxime ad intentum refert, cum a diversis auctoribus de "philosophia augustiniana" saepe loquatur, quod autem extra historiae cursum sustineri videtur. Diutius dicta repetere, tam accurate minuteque de re cum peritissimi viri iam disertissimi sint, non opportunum censemus. Sed quod plane aperteque affirmandum, ex supra dictis tamen satis probatum, putamus, omnem philosophicam positionem, quae auctoribus saeculi XIII tribui potest, ad aristotelicam philosophiam, plus minusve aliis commixtam, esse adscribendam.

Ex quo sequitur argumenta, a diversis auctoribus, et praesertim a Petro de Tarantasia in hac quaestione de aeternitate mundi, diversis modis proposita, siquidem nobis magis "platonica" videantur, semper ex principiis aristotelicis esse diiudicanda. Auctores vero, qui ad "aristotelismum eclecticum" videntur pertinere, non semper Aristotelis principiis bene utuntur, vel ex illis non bene concludunt. Hoc praecipue ad notiones aeternitatis, creationis et materiae quod refert, asserendum apparet.

Ut conceptum habeamus aeternitatis, necesse est exire ex notione temporis et, ab huius negatione, adire ad ideam durationis quae nec successionem, nec principium nec finem patitur. Quapropter prius et posterius nullo pacto possunt ad aeternitatem adduci, nisi "aeternum" intelligamus diuturnum, quod tamen ad aeternitatem stricto sensu nihil attinet. Confusa tamen aeternitatis notione Petrus hic uti videtur, ad quod duo allatae notiones non parum iuvant, scilicet conceptus infiniti et creationis. Hanc postremam posterius indagabimus, ut tantum de infinito nunc disseramus. Quod latine "infinitum" nominatur, graece *apeiron* dicebatur, et, hac de causa, primam ex hoc dualitatem patitur, cum *apeiron* idem ac non certis limitibus clausum exprimere valeat. Duplici sensu hoc intelligi potest, scilicet, quod tale est ut capi non possit finibus illum includentibus, sed ita ut nihil illi desit ex his quae ad esse suum pertinent; et etiam illud quod fines non habet eo quod numquam habet esse perfectum. Quae

duo, cum amplissime sint postea distincta et minutissimo analysi submissa, quam saepissime tamen in expositionibus admiscuntur.

Ex hoc quaestiones saepenumero afferuntur, minime ad rem attinentes, quorum dilucidatio difficilis valde vel impossibilis ex suppositis fit. Sic, verbi causa, rationes ab esse Dei et mundi, quod simultaneum supponitur, desumptae, simul praemittere aeternitati durationem commensurari, ex intentione videntur; quod tamen, finitorum entium duratione simul succesionem supponente, impossibile factu, cum aeternitas sit tota simul, admitti debet. Hac de causa, illud "ante" vel "post" variis in rationibus positum, prope ad meram vocum quaestionem pertinere videtur. Quod etiam suo modo valet de argumentis ab actione vel motu in Dei operatione desumptis. In his omnibus aequivoce notionibus motus, durationis, actionis, et caetera, Petrus utitur, quod tamen non tantum illi accidere, cum etiam aliis in auctoribus iisdem annis haec problemata lucubrantes appareat, ex dictis satis colligitur.

Sic, verbi causa, in quarta ratione (ll. 30-36) et eius responsione (ll. 157-163), cum loquitur de "duratione aeternitatis", in qua "fundatur prioritas in aeternitate respectu temporis posterius futuri", quid significat hoc "posterius"? S. Thomas vero, in Commentario super II Sententiarum (D. I, q. I, a. V, ad 7), prudentior videtur, dicens: "ante mundum non fuit tempus in rerum natura existens, sed imaginatione tantum" (Cfr. etiam Quaestiones Disputatae De Potentia, q. 3, a. 17, ad 20). Similiter, in rationibus "contra" (ll. 91-93, 94-96), notione infiniti Petrus utitur ad demonstrandum impossibile esse "pervenire ad hanc diem", quod etiam apparet in Iohannis Peckham quaestione "De aeternitate" (textus in *Patristica et Mediaevalia*, I, esp. ll. 256-265), qui tamen impugnat responsionem quam, exempli gratia, exponitur in S. Thomae commentario super II Sententiarum (D. I, q. I, a. V, ad 3 contra. Cfr. etiam Summa Theologica I, 46, 2, 6). Usus affirmationis "Impossibile est infinita pertransiri", invenitur etiam in Scti. Bonaventurae Commentario in II Sententiarum (D. I, P. I, a. I, q. II, ad oppositum 3) Eodem fere modo Petrus (ll. 97-98) et S. Bonaventura (In II Sententiarum I, I, I, II, ad opp. 1) adarguunt "impossibile esse infinito addi". Sine dubio ad respondendum sufficiunt verba Scti. Thomae (Comm. super Sent. II, D. I, q. I, a. V, ad 4 contra):

"Patet ergo quod excessus et additio et transitus non est nisi
" respectu alicuius in actu vel in re existentis, vel actu per inte-
" llectum vel imaginationem acceptae."

et etiam addit:

"Unde per has rationes sufficienter probatur quod non sit infi-
" nitum in actu; nec hoc est necessarium ad aeternitatem mundi.
" Et istae solutiones accipiuntur ex verbis Philosophi (3 Phys.)."
Cum creatio fere ab omnibus "ex nihilo facere" definiatur, con-

ceptu tamen valde difficilis sit, multiplices apparent ad hanc notionem adscriptae confussiones; ex quibus tamen duo ad aspectus respicientes retinebimus: quae ad "ex" vel ad "facere" refferuntur. Siquidem iam ab Anselmo (Monologium VIII) distinctum est sensus huius "ex", ita ut nefas sit illum accipere ut "a quo" proprie dictum, vel ut "post", non superfluum nobis videtur aliqua ad hanc notionem relata dicere. Ad recte intelligendum quid sit creatio, tria sunt retinenda: 1) non posse nec intelligi nec supponi ullum "ante" creationis; 2) Deum nullo modo aliquid pati vel mutari in creatione; 3) "factum" creationis tantum a nobis sciri ex contingentia vel finitudine rerum, hoc est, post esse rerum, nullo modo ante res. Hoc pacto vacuae videntur rationes ab "ex" saepenumero desumptae (Sic Petrus de Tarantasia in "De aeternitate", ll. 82-83; S. Buenaventura in I Sent., I, I, I, II, ad opp. 6; I. Peckham in "De aeternitate", ll. 353-360). Quod ad "facere" refert, haec notio creationi tantum analogice potest applicari, cum nulla sit in creatione ex huius conceptus notis, ita quod omnes rationes a sensu illius "facere" desumptae sint sine dubio fallentes.

Siquidem difficile intellectu nobis sit productio sine motione ulla, non tamen ex hoc fas esse aliquem credere oportet, operationes naturae ad hunc "factum" explicandum assumere. Quod vero nec pro aeternitate mundi nec etiam contra illam licitum esse retinendum est.

Creationi etiam multis modis materiae notio coniuncta videtur, ex quo tamen nullo pacto materia ut aliquid "ex quo" proprie dictum creationis proponi potest, ita ut productio rerum fiat "in" materia, vel ut formae imponantur materiae praeexistenti, quod diversimode in rationibus pro vel contra mundi aeternitatem apparet (Cfr. Petrus de Tarantasia, "De aeternitate", ll. 3-15; S. Thomae Commentum super Sententiis II, D. I, q. I, a. V, 1; Summa Theologica I, 46, 1, 1um. - 3um.). Cum materia principium, non vero substratum, sit corporalis substantiae, intelligendum est illam ex se vel extra substantiam nihil esse, ita ut cum substantia generetur et cum illa deficiat. Materia "ingenerabilis et incorruptibilis" minime potest assumi ut subsistens ex se, qua de causa nihil valent rationes de aeternitate materiae. Hic etiam apparet quomodo possunt notiones aristotelicae philosophiae variis detorqueri modis.

Ut paucis verbis status quaestionis resumamus, nobis etiam huius occasione disputationis differentia diversarum videtur positionum: 1. inter duo Aristotelis interpretationes: quod antea "aristotelismum eclecticum" nuncupamus, utitur formis aristotelicis, non autem aristotelico sensu, siquidem non semper, multis tamen occasionibus; 2. inter opera provenientia ex disputationibus annis 1259-1265 habitis, et illa quae post 1270 disvolvuntur; ita ut notiones explicitae vel assumptae ab auctoribus in his duobus temporis periodis clare distinctae saepenumero advertantur. Videtur enim paulatim usus sen-

susque affirmari et affinari, et eo ipso magis distincte et definite applicari, usque ad perfectam eorum expressionem; quod tamen non obstat ad intromissionem aliquarum "bizantinarum quaestionum" in scholasticorum scriptis. Patet etiam hunc usum, qui iam differens in prioribus animadvertitur, plus et pluries divergere, tempore transeunte, in illis duobus supra distinctis positionibus, ut plane sequi possit "scholarum" initium et decursum.

CONSPECTUS SIGLORUM ET ABBREVIATURARUM

- : : separat lemmata.
- : separat partem.
- <> : continent verba a nobis introducta in textu.
- dub. : dubium.
- eras. : erasit.
- exp. : expunxit.
- i.m. : in margine.
- iter. : iteravit.
- ms. : manuscriptum.
- om. : omisit.
- (1,2...): numerus suprapositus, in apparatu, indicat versi locum in quo cadit verbum variationes habens.

In verborum transcriptione, hodierna, non manuscriptorum, graphia, usi sumus, qua de causa huius nulla in apparatu affertur notitia. Duplex vero apparatus invenitur, textuum variationes refferens primus, et locos citatos alter. Ad istum quod attinet, nobis integrum scribere textum citatum prudentior visum est. Scti. Thomae citationes secundum editionem Leoninam, Scti. Bonaventurae ed. operum ad Claras Acquas, Avicennae ed. Venetiae 1508, Aristotelis ed. Bekkerii, semper factas habebis.

<PETRI DE TARANTASIA "Quaestio de aeternitate mundi">

F. 169v. QUAERITUR an mundus sit aeternus; et arguitur quod sic.

ET PRIMO ex substantia mundi sic: omne quod est ingenitum et incorruptibile semper fuit et semper erit. Materia prima, ex qua mundus consistit, est ingenerabilis et incorruptibilis; quia omne quod generatur, generatur ex aliquo [principianti], et quod corrumpitur in aliud resolvitur. Ergo, materia prima non est generabilis nec corruptibilis. Ergo fuit ab aeterno. Sed impossibile est materiam denudari a forma; ergo materia, ab aeterno, fuit perfecta formis suis. Sed per formas illas species communissimae constituuntur. Ergo, ab aeterno fuerunt species communissimae; ergo ipse mundus. Et haec est ratio Aristotelis in primo Physicorum.

ITEM AD IDEM. Quod non habet contrarium non est generabile nec corruptibile; quia omnis generatio est ex contrario, et corruptio in contrarium. Sed coelum non habet contrarium, quod patet per motum eius, cui nihil contrariatur; motus [eius est singularis suae conditione naturae.] Ergo, coelum non est generabile nec corruptibile; ergo fuit semper et erit semper. Et haec ratio est Philosophi primo Coeli et mundi.

ITEM probatur ex parte temporis sic: quodlibet nunc temporis est medium duorum temporum, quia est finis praeteriti et initium futuri. Ergo, ante quodlibet nunc est tempus; ergo tempus non incepit. Et haec ratio est Philosophi VIII° Physicorum.

ITEM AD IDEM. Creator mundi aut praecedit mundum natura tantum, aut duratione. Si natura tantum, ergo quandocumque fuit creator fuit mundus. Si duratione; sed prius et posterius in duratione causat tempus.

7. ex: ax ms. principianti: dub. in ms. 20. coniectura pro textu ms. cuius significatum non cepl. Post motus videtur scriptum: eius est significatio super conditione naturae (?).

15. Phys. I, 9, 192a30-34.

23. De Coelo I, 3, 270a18-21 et 270b1-4.

29. Phys. VIII, 1, 251b19-23.

Ergo, ante totum mundum fuit tempus; ergo, ante motum, quod est impossibile, cum sit passio motus. Est haec ratio est Avicennae. 35

170r. ITEM probatur ex parte causae agentis. Omnis enim motus qui est / a movente, motus est semper; quia, si agens illud non moveret semper, ergo exiret de potentia ad actum; igitur moveretur. Sed tale est agens primum, quod est falsum. Ergo, omnis motus qui est ab eo est semper. Et haec ratio est Philosophi VIII° Physicorum. 40

ITEM probatur ex parte motus. Impossibile est esse novam relationem inter aliqua, nisi facta aliqua mutatione circa alterum illorum. Sed motus importat relationem motoris et mobilis; ergo, impossibile est esse aliquem motum novum, nisi facta mutatione aliqua vel in motore vel in mobili. Ergo, ante omnem motum novum, oportet esse aliquam mutationem. Sed omnis mutatio est terminus motus; ergo, oportet esse aliquem motum etiam novum. Et haec ratio est Philosophi VIII° Physicorum. 45 50

ITEM generatio unius est corruptio alterius et econtrario. Ergo omnem corruptionem praecedit generatio et econtrario; ergo generatio et corruptio sunt ab aeterno. Et haec ratio est Philosophi primo De Generatione et Corruptione. 55

ITEM, Deus aut est agens per voluntatem, aut per necessitatem naturae. Si per necessitatem: sed posita illius causa ponitur eius effectus; ergo mundus fuit ab aeterno. Si per voluntatem: sed omnis voluntas quae incipit agere de novo, variatur, quia, vel removetur aliquod impedimentum prius, vel subiectum aliqua imaginatione excitatur. Ergo, cum Dei voluntas sit invariabilis, non incipit agere de novo; ergo, egit ab aeterno. Et haec ratio est Philosophi VIII° Physicorum et V Avicennae. 60 65

51-52. oportet esse aliquem motum *iter. ms.* 61. causa: *iter. et er. ms.*

36. Avic. *Metaph.* VIII, 3 (fol. 98vb B in fine).

43. *Phys.* VIII, 6, 259b32-260a1.

53. *Phys.* VIII, 6, 260a3-6.

58. *De Gen. et Corr.* I, 3, 318a23-25.

68. *Phys.* VIII, 260a14-19. Textum Avicennae non invenimus in V *Metaph.*, sed in *Metaph.* VI, 1 (f. 91vb).

- ITEM, posita causa efficiente cui nullam oportet addere conditionem novam, ad hoc ut agat, ponitur effectus. Sed talis causa mundi fuit ab aeterno; ergo, et mundus. 70
- ITEM, in Deo ab aeterno fuit potentia causandi mundum; aut ergo coniuncta fuit actui, et ita mundus fuit ab aeterno; aut non, et ita in Deo aliqua fuit potentia imperfecta; quod tamen est falsum. 75
- ITEM, largior est bonitatis fons qui numquam cessat ab influendo, quam qui aliquando. Sed fons bonitatis divinae largissimus; ergo, numquam cessabit ab influendo; ergo, nec a causando. 80
- 170v. IN OPPOSITUM arguitur sic:
- Omnis creatura est ex nihilo. Ergo, aliquando fuit nihil; ergo, non ab aeterno.
- ITEM, omne agens voluntarie potest agere et non agere. Ergo, omne actum voluntarium potest esse actum et non actum. Sed quod est, secundum [quod] est, non potest non esse; et quod fuit non potest non fuisse; ergo, quod semper est numquam potest non esse. Ergo, si mundus ab aeterno fuit, numquam potest non fuisse; ergo non esset productus a Deo voluntarie. 85
- ITEM, si mundus fuit ab aeterno, infiniti dies praecesserunt hanc diem. Ergo non fuit pertranseundo eos pervenire ad hanc diem. 90
- ITEM, si tempus fuit ab aeterno, ergo omne praesens praecesserunt praeterita infinita; ergo, non est pervenire ad aliquod praesens. 95
- ITEM, tempori praeterito potest fieri additio. Ergo, potest fieri maius; ergo, non est infinitum.
- ITEM, si mundus fuit ab aeterno, ergo, generatio. Ergo, cum generans sit causa efficiens geniti, et in causis efficientibus abiretur in infinitum, quod est contra Philosophum primo Metaphysicae. 100
- ITEM, si mundus esset aeternus, infiniti homines essent mortui. Ergo, cum animae sint immortales, nunc sunt animae infinitae. Ergo, est infinitum actu. 105

86. quod²: om. ms. 101. et: est ms.

102. *Metaph.* II, 2, 994a3.

ITEM, nulla virtus finita est ad operationem infinitam. Mundi virtus est finita; ergo, non est ad durationem infinitam. Ergo, non est ad durationem aeternam.

ITEM, si mundus fuit ab aeterno, aut duratio eius 110
fuit omnino simplex et invariabilis, et ita fuit ipsa
aeternitas divina, quod est impossibile; aut successiva,
ergo, habens prius et posterius; ergo, primum princi-
pium. Non ergo fuit ab aeterno.

RESPONDEO, quod, ponentium mundum a Deo 115
factum, triplex precipue legitur circa mundi aeter-
nitatem positio, quas tangit Magister Sententiarum
in 2°: unam Platonis, qui posuit mundum ab aeterno
fore in potentia materiae, non in actu speciei, et ope- 120
ratione divina eductum de potentia in actum, non ab
aeterno sed in tempore; alteram Aristotelis, qui posuit
mundum esse ab aeterno actu, in materia et specie,
171r. in statu generationis / et corruptionis; tertiam Moy-
sis, qui posuit mundum non fuisse ab aeterno nec in
potentia materiae nec in actu, sed in sola potentia 125
agentis, sed in tempore factum a Deo, quantum ad ma-
teriam et speciem. Prima opinio et secunda iudican-
tur esse haereticas. Tertia sola vera est et tenenda.

AD PRIMUM, cum dicitur "omne quod est inge-
nitum et incorruptibile" etc., respondeo et dico quod 130
propositio ista non est vera nisi intelligatur de sem-
per temporis et non universaliter. Nam alius est mo-
dus exeundi in esse quam per generationem proprie
dictam, et alius modus deficiendi quam per corrup-
tionem proprie dictam. Materia enim prima inceptit 135
esse ex nihilo et posset, Deo conservationem subs-
trahente, redigi in nihilum.

AD ALIUD, quando dicitur "omne quod non habet
contrarium" etc., respondeo: alius modus incipiendi 140
esse est quam per generationem, et alius modus de-
ficiendi esse quam per corruptionem proprie dictam.

118. *i.m.* opinio Platonis 121. *i.m.* opinio Aristotelis 123. corruptionis: sicut
modo *add. ms.* tertiam: *tertia ms.* Moysis: *Moysi ms.* *i.m.* opinio Moysi
126. quantum: *quanto ms.* 128. haereticas: *sic ms.* sola: *solla ms.* 129. *i.m.*
Responsio ad argumenta.

118. *Liber secund. Sent., Dist. prima.*

AD ALIUD de nunc temporis, etc., respondeo quod de tempore est loqui dupliciter: vel per eius primum exitum in esse, vel per eius decursum. Primo modo non est verum, nam primum nunc non est medium duorum temporum. Secundo modo verum est. Sic de circulo est loqui dupliciter: aut per finitum esse, et sic est ibi invenire primum; aut infinitum esse, et sic non. Nec est omnino idem iudicium de re prout est in esse suo perfecto, et prout est in suo fine; natura enim rei in hoc duplici statu variatur. Alius enim modus vivendi extra uterum maternum; alius in utero materno. Et in hoc decepti fuerunt philosophi inducentes probationes a natura mundi prout est in esse suo completo, ad naturam eius prout primo fuit in fine. 145 150 155

AD ALIUD "aut praecedit esse mundi in natura" etc., respondeo: et natura et duratione, sed duratione aeternitatis, non temporis. Non tamen illud prius et posterius fundatur / totaliter in aeternitate, quia sic haberet nunc temporis, si fundaretur utrumque in eadem duratione; sed fundatur prioritas in aeternitate respectu temporis posterius futuri. 171v. 160

AD ILLUD "omnis motus qui est a movente non moto" etc., dico quod duplex est movens: quoddam naturale, et in hoc est necessitas; quoddam voluntarium, et hoc est duplex; quoddam quod agit sola voluntate, cuius velle est agere; quoddam quod non agit sola voluntate, sed per motum aliquem. In hoc movente voluntario iterum est verum; sed in primo non. Tale ergo movens voluntarium Deus est, unde sine motu suo, sola voluntate aeterna facit res esse quando vult in tempore praevisto ab aeterno, eo quod voluntas eius aeterna praesens est toti tempori et cuilibet effectui temporali. Sed non sic voluntas mea externa potest esse praesens crastino effectui. 165 170 175

AD ILLUD de nova relatione, dico quod nova relatio inter Deum et creaturam causatur mutatione alterius extremi tantum; id est, creaturae, non creatoris. Nec tamen sequitur quod ante primum motum fuerit motus, quia mutatio illa nec terminus motus est nec proprie mutatio. 180

AD ILLUD, quando dicitur "generatio unius" etc., dico quod quamvis generatio unius sit corruptio alterius, non tamen creatio unius est corruptio alterius. Haec autem praecessit primam corruptionem et primam generationem. 185

AD ILLUD, quando dicitur "aut est agens per voluntatem" etc., dico quod per voluntatem agit, non autem per necessitatem. Sed ita agit per voluntatem quod solo velle, sine ullo motu vero sive sui mutatione, sola voluntate, rem producit quando producere ab aeterno voluit. Sicut enim agens naturale determinatur ad opus per naturam, ita voluntarium per voluntatem. 190
195

AD ILLUD, quando dicitur "posita causa efficiente" etc., dico quod hoc necessarium est in causa naturali, non tamen voluntaria.

172r. AD ILLUD quando dicitur "potentiam / causandi in Deo" etc., dico quod duplex est actus potentiae divinae: quidam intrinsecus et immutabilis, ut velle et intelligere, et huic semper coniunctus actus; quidam extrinsecus, ut creare, et huic non. Nec tamen ex hoc sequitur imperfectio in agente, sed in eo quod agitur; sicut duplex est actus solis: lucere et illuminare. Et novitas actus illuminandi non ponit imperfectionem vel mutationem in sole, sed in re illuminabili. 200
205

AD ILLUD "largior est fons" etc., dico quod fons divinae bonitatis ab aeterno fluxit affluentia intrinseca, sed ex tempore affluentia extrinseca; quae affluentia, cum se habeat ad plenitudinem fontis sicut gutta ad totum mare, vel punctus ad lineam, in nullo potest augmentare vel minuere largitatem fontis. 210

Et nihil plus de subtili quaestione Petri de Tarrantasia Ordinis Praedicatorum. 215